

**KÜRESELLEŞME
VE
ULUSLARARASI FİNANSAL
GELİŞMELER**

**GAZİ ERÇEL
BAŐKAN
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**

17 nci ASYA BANKALAR BİRLİĞİ GENEL KURULU

22 Eylül 2000, İstanbul

Bu anlamlı organizasyona katılmaktan onur duymaktayım. Bugün bana bu seçkin topluluğa hitap etme fırsatı verildiği için ayrıca teşekkür ederim.

Konuşmama uluslararası mali sistemdeki son gelişmeleri kısaca gözden geçirerek başlamak ve küreselleşme olgusunun neden bu kadar önemli, ilginç ve ayrıca zorlu bir süreç olduğu konusuna değinmek istiyorum.

Son mali krizin bir değlendirmesinin ardından, küreselleşme sürecinin giderek artan önemi ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği zorluklar üzerinde duracağım.

I. Uluslararası mali piyasalardaki gelişmeler

1980'li ve 1990'lı yıllarda uluslararası finansal piyasalarda önemli gelişmeler yaşandı.

Küreselleşme olgusu ve finansal piyasaların hızla bütünleşmesi ile birlikte, içinde yaşadığımız dünya her açıdan giderek küçölmeye başladı. Uluslararası bankacılık sistemlerinde önemli değışikliklerin yaşandığı bugünlerde bankacılık küresel düzeyde tartışılır hale gelmiştir. Bu nedenle, küresel açıdan bakıldığında, önemli olan bankacılık sistemlerinin büyüklüğü değil, uluslararası kabul gören kural ve standartlara uyum düzeyi ile işlevsellikleridir.

Dinamik gelişmelerin yaşandığı günümüz finans dünyasında, piyasaların asli oyuncularını olarak bankaların hareket alanları genişlemiştir. Ancak piyasalarda belirsizlikleri büyük ölçüde artıran karmaşık ve dinamik mali işlemlerin ortaya çıkması nedeniyle piyasa katılımcıların karşı karşıya oldukları mali riskler de giderek artmıştır.

Ayrıca, bugün evrensel bankacılık geçmişe oranla çok daha fazla yapılmaktadır. Bilişim teknolojisindeki gelişmeler, sermaye hareketleri

ve bankacılığın coğrafi olarak yayılması, küresel bütünleşmenin yeni itici güçleri olmuştur.

Daha yüksek yaşam standartları ve hızlı teknolojik gelişme ile birlikte risk kavramının daha fazla bilincine varılması, riskten korunma stratejilerinde köklü değişikliğe yol açmıştır.

Likiditesi yüksek döviz ve türev piyasaları gibi yeni piyasaların ortaya çıkması, temel mali işlemlerin gerçekleşmesini sağlamış ve küresel mali piyasaların hızla gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu piyasalarda yeni finansal araçların spekülasyon amaçla kullanılmaları risklerin çeşitliliğini artırmıştır. Sonuç olarak, daha geniş yelpazeli finansal araçlar ile derinleşmiş finansal piyasalar, bankaların, banka dışı mali kuruluşların, kurumsal yatırımcıların ve şirketlerin riskten korunmak amacıyla karmaşık stratejiler uygulayarak karşılaştıkları riskleri daha iyi kontrol edebilmelerine olanak tanımıştır.

II. Küreselleşme

Konuşmanın bu bölümünde, küreselleşmenin beraberinde getirdiği fırsatlar ve zorluklar üzerinde duracağım.

(A) Fırsatlar ve zorluklar

Biz küreselleşmeyi finansal piyasaların, ekonomilerin ve ticaretin daha fazla entegre olması, iktisadi faktörlerin artan hareketliliği ve bilginin tüm dünyaya yayılmasına olanak sağlayan bilgi teknolojisindeki büyük değişiklikler olarak tanımlıyoruz. Ben şahsen küreselleşmeyi dünya ekonomisi ve uluslararası finansal sistem için

yararlı, zorlayıcı, kaçınılmaz ve geri dönülemez bir süreç olarak görüyorum.

Finansal piyasaların küreselleşmesi ve liberalleşmesi, tüm dünyada hem ekonomilerde, hem de mali sistemlerde fırsatların ve risklerin yanısıra bir dizi değişimi de beraberinde getirmektedir. Şurası çok açıktır ki, küreselleşmenin yadsınamaz yararları, yalnızca ekonomilerini en iyi şekilde yönetmeyi başaran ülkeler için geçerlidir.

(1) Küreselleşmenin açık olan yararlarından birisi, uluslararası aktif sermaye akımlarının, dünya mali kaynaklarının daha etkin paylaşılmasını sağlamasıdır. Dünyadaki piyasa ekonomileri küreselleştikçe, 1980'li ve 1990'lı yıllarda yaşam standartının yükselmesine neden olan **dünya ticaretinin** hızlı büyümesine tanık olduk. Daha basit bir anlatımla, dünyadaki rekabet, verimlilik artışı, düşük ticaret engelleri ve azalan dış finansman maliyetleri, dünya ticaretinde büyümeye ve yaşam standartlarının yükselmesine neden olan temel faktörlerdir.

(2) Küreselleşme tüm dünyada rekabeti de artırmıştır. Bunun ardında yatan unsurlar şunlardır:

(a) Birincisi, dünya mali piyasalarının entegrasyonu ve hızlı teknolojik değişim, düşük işlem ve bilgi maliyetleri yoluyla verimlilik artışına ve büyümeye yol açmıştır. Böylece düşük maliyetler, piyasaların artan etkinliği, yüksek verimlilik, düşük gümrük duvarları ve yeni yatırım olanakları rekabeti arttırmıştır. Böylece coğrafi uzaklık, mal ve hizmetlerin sağlanmasını sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmıştır.

Sonuç olarak, **rekabet hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de geliştirmekte olan ülkelerde neredeyse aynı düzeye ulaşmıştır.** Bu noktada son yirmi yıl içinde bir çok geliştirmekte olan ülkenin, özellikle gelişen piyasa ekonomilerinin dünya ticaretine ve küresel ekonomiye aktif olarak katıldıklarını ifade etmek gerekir. Gelişen piyasa ekonomileri, özellikle Asya ekonomilerinin varlığı giderek kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu ülkelerin dünya ticaretindeki payları önemli ölçüde artmıştır.

(b) İkincisi, banka-dışı finans kuruluşlarının mali aracılık sürecindeki önemi artmıştır. Bu kuruluşların başlıca örnekleri menkul kıymet firmaları, sigorta şirketleri ve karşılıklı fonlardır.

Bu nedenle, küreselleşme sürecinin, uluslararası rekabet düzeyinde, ekonomik büyümede, gelir seviyesinde, ürün kalitesinde ve dolayısıyla yaşam standardı düzeyinde artışlara neden olacağını söyleyebiliriz.

(3) Küreselleşme istikrar, risk-alma, bankacılık sisteminin denetimi ve düzenlenmesi, piyasa disiplini, mevduata devlet garantisi ve bilinçli zararları önleme gibi **bazı kavramları yeniden tanımlamıştır.**

Daha önce de belirttiğim gibi, karmaşık ve dinamik mali işlemlerin ortaya çıkmasına neden olan yeni finansal araçların ve piyasaların gelişmesine paralel olarak, **risk ölçüm ve risk yönetim teknikleri** de büyük ölçüde değişmiştir. Finans kuruluşları, “VaR,” “Stress and Back Testing,” ve “Senaryo analizi” gibi iç derecelendirme ve diğer risk ölçüm sistem ve modellerini giderek daha çok kullanmaya başlamışlardır.

Bu gelişmelerin sonucu olarak, merkez bankaları da dahil olmak üzere her ticari kuruluş, dünyanın ekonomilerindeki ve mali piyasalarındaki değişimlerden giderek daha çok etkilenir hale gelmişlerdir. Gerçekte, son Asya mali krizi, gelişen piyasa ekonomilerindeki mali ve ekonomik istikrarın küresel mali ve ekonomik istikrar için çok büyük önem taşıdığını göstermiştir.

(4) Bankacılık ve bankacılık işlemleri daha kompleks hale gelmiştir. Bilanço-dışı işlemler ve türev piyasaların gelişmesi, bankaların bilanço yapısı ile karşı karşıya buldukları risklerin düzeyi ve çeşitliliği üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, türev araçların bankaların risk profili içindeki önemi artmıştır.

(B) Küreselleşmeden kaynaklanan riskler

Küreselleşmeden kaynaklanan riskleri değerlendirdiğimizde, küreselleşme sürecinde kazananlar kadar kaybedenlerin de olduğu görölmektedir.

Küreselleşme sürecinin dünya üzerinde eşit olarak gelişmediği bilinmektedir. Küresel ekonomiye diğer ülkelere oranla daha hızlı uyum sağlayabilen bazı ülkeler, bu süreçten kazançlı çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, bütünleşmiş küresel ekonomi, küreselleşmenin sağlayacağı yararların bu sürece giren tüm ülkeler tarafından aynı ölçüde paylaşılacağını garanti etmemektedir.

Daha da önemlisi, küreselleşme sürecinin sunduğu fırsatlar, son krizlerde de görüldüğü gibi, her zaman yarar sağlamamaktadır. Bu nedenle, küreselleşme süreci sirayet etme riskine ek olarak sosyal,

ekonomik, mali, kültürel ve hatta politik riskleri de her zaman beraberinde taşımaktadır.

Bunun bir kaç nedeni vardır. Dış şoklar ve diğer beklenmeyen gelişmeler ülkelerin kontrolü dışındadır. Gerçekte bu nedenlerin çoğu

- * uygulanan zayıf makroekonomik ve mali politikalardan,
- * ekonomi politikalarındaki tutarsızlıklardan,
- * ulusal ekonomilerin dış şoklar karşısında artan hassasiyetlerinden,
- * artan uluslararası sermaye hareketlerinden,
- * ekonomilerin reel sektörlerini etkileyen bütünleşmiş mali piyasalar nedeniyle döviz kurlarındaki istikrarsızlığın artmasından kaynaklanmaktadır.

Ülke ekonomileri, dışsal etkenler karşısında kırılganlıkları arttıkça, ağır sosyal maliyetlerin yanı sıra, hem mali hem de reel sektörlerde ciddi sonuçlar doğuracak şoklara ve krizlere maruz kalırlar.

Bu bağlamda, büyük ölçüde entegre olmuş küresel finans sisteminde **krizlerin bulaşıcı** olma özelliğini vurgulamak isterim. Hepimizin yaşadığı gibi, herhangi bir ülkede gelişen istikrarsızlık, anında diğer ülkelere yayılabilmektedir. Her ülkenin, kendine özgü ekonomik ve sosyal koşullarından kaynaklanan sorunlarla yüz yüze geldiği tartışılmaz bir gerçektir.

Günümüzde bir ülkede alınan pozisyonlar bir başka ülkede "hedge" edilmektedir. Ülkelerin risklerden bu şekilde korunması "proxy

hedging”, şokları ve krizleri ulusal sınırların ötesine yaymaktadır. Bunun sonucu olarak, krizde olan bir ülke ile doğrudan ilişkisi bulunmayan herhangi bir ülke bile kendini ciddi sorunların içinde bulabilmektedir. Gerçekte, Doğu Asya ve Rusya’daki son krizler, bir mali krizin nasıl hızlı ve zorlayıcı bir biçimde patlak verebileceğini bize hatırlatmıştır.

Konuşmamın bu bölümünde, **küreselleşme sürecinde** Türkiye’nin kaydettiği gelişmelere, özellikle Türk bankacılık sistemine kısaca değinmek istiyorum.

Son yirmi yılda, Türk mali sisteminde önemli bir rol oynayan bankacılık sistemi, Türk ekonomisi’nin mali açıdan liberalleşmesi yolunda önemli yapısal değişimler kaydetmiştir. Türk ekonomisinin yeniden yapılandırılması ve modern finans dünyasıyla bütünleşmesi çabalarıyla birlikte Türk bankaları, hem kurumsal yapılarında hem de hizmet ve ürünlerinin kalitesinde önemli değişiklikler başarmışlardır.

Bu dışa açık ve yakından denetlenen bankacılık ortamında, nitelikli yöneticilere ve uzmanlaşmış personele duyulan gereksinim açıktır. Bu görüşün ışığında Türk bankaları, insan kaynaklarından yararlanmada daha etkin olmuşlardır. Bankacılık sektöründe lisans ve yüksek lisans derecesine sahip personel sayısının yanı sıra, mesleki eğitim düzeyi de son yirmi yıl içinde sürekli artmıştır.

Banka ve nitelikli personel sayısındaki artış, rekabeti artırmış ve yeni mali araç ve tekniklerin yaygın olarak kullanılmasına katkıda bulunmuştur. Bunun dışında, bankalar otomasyon aracılığıyla dinamik bir yapıya kavuşmuşlardır. Türk bankaları son on yılda yurt dışındaki bankalarda olduğu gibi otomasyona yönelmişler, etkinliklerini

artırmışlardır. Örneğin Türkiye'deki ATM sayısı son on yılda sıfırdan sekiz bine ulaşmıştır. Yoğun rekabet ve küresel mali piyasalarla bütünleşme arzusu, bankaları bilgi teknolojisi ve uluslararası ödeme sistemleri aracılığıyla kalite ve hizmet çeşitliliğini artırmaya yöneltmiştir.

Bunun bir sonucu olarak, Türk bankaları maliyetleri azaltmak ve bankacılık işlemlerinin etkinliğini artırmak için interaktif bankacılık hizmetleri sunmaya başlamışlardır. Türk bankaları ayrıca yurt içi bankacılık işlemleri için Elektronik Fon Transferi sisteminden, yurt dışı işlemleri için ise SWIFT'den yararlanmaktadırlar.

Ekonominin liberalleştirilmesi sürecine paralel olarak, Türk bankaları yurtdışındaki yatırımlarda ve organizasyonlarda dikkate değer gelişmeler kaydetmişlerdir. Yurtdışında şubeler açmışlar, mali katılımlar ve ortaklıklar yoluyla uluslararası piyasalardaki paylarını artırmışlardır.

Haziran 2000 itibariyle, 8000 den fazla şubesi ve yaklaşık 170.000 personeli ile Türk bankacılık sektörü, yurtdışındaki şubeler de dahil olmak üzere, toplam 140.4 milyar dolarlık bir aktif büyüklüğü ile faaliyet göstermektedir.

Türk bankacılık sektörü, uluslararası rekabete de açılmıştır. Şu anda, kalkınma ve yatırım bankaları da dahil olmak üzere 25 yabancı banka, sektördeki toplam banka sayısının yüzde 31 ini oluşturmaktadır. Yabancı bankaların payı da son bir kaç yılda artış göstermiştir. 1997 ve 1998 sonunda payları sırasıyla yüze 5.8 ve 5.6 iken, Haziran 2000 itibariyle bu rakam yüzde 6.7 ye ulaşmıştır. Bu

oran toplam aktif büyüklüğünün 9.4 milyarını oluşturmaktadır. Bu payın büyük bir bölümü yabancı ticari bankalara aittir.

Haziran 2000 itibariyle Türk bankalarının

- 24 değişik ülkede 83 mali yan kuruluşu
- 10 değişik ülkede 41 şubesi
- 10 ülkede 62 dış temsilcik bürosu

bulunmaktadır.

Bugün Türk bankacılık sektörü, uluslararası arenada rekabet edebilecek şekilde en son teknolojiye ve üstün nitelikli personele sahiptir. Sonuç, faaliyetlerini küresel bankacılığın gerektirdiği şekilde yürüten, kendilerini sürekli çağdaşlaştıran, daha şeffaf ve iyi işleyen bir bankacılık sektörüdür.

Türk bankacılık sektöründe çok önemli bir büyüme potansiyeli vardır. Bankalar giderek daha zorlu bir ortamda rekabet etmek zorunda kalacaklardır. Gelecek yıllarda, stratejik ve teknik olarak iyi bir konumda olan bankalar, sektörün büyüme potansiyelinden paylarını alabileceklerdir. Ancak, **artan rekabet ve düşen kar marjlarının** bankaları daha maliyet-bilinçli olmaya zorlayacağı tahmin edilmektedir. Karlılığı ve verimliliği artırmak için, yabancı bankalarla birleşme ve stratejik işbirliği sektör gündeminde yerini alacaktır.

AB ile entegrasyon süreci, Türk bankalarına dağıtım kanallarını geliştirme yoluyla verimliliklerini ve hizmetlerinin kalitesini artırma yönünde yeni baskılar getirecektir. Buna ek olarak, uluslararası kabul gören standartlara ve Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecine paralel

olarak yapılan diğer yapısal değişikliklere uyumun sağlanması, yabancı bankaları kendine çekecek ve böylece sektördeki rekabeti yoğunlaştıracaktır.

Türk hükümeti tarafından atılan bir diğer önemli adım da, son enflasyonu düşürme programının yürürlüğe girmesi ve ekonominin yeniden yapılanması yönünde gösterilen çabalardır.

Türkiye yıllarca kronik yüksek enflasyonla yaşamak zorunda kalmıştır. Türkiye OECD ülkeleri arasında yüksek enflasyona sahip son ülkedir. Yüksek kamu açıkları ve kamu maliyesindeki dengesizliklerle birlikte kendiliğinden gelişen enflasyonist beklentiler, enflasyon sürecinin başlıca nedenlerdir. Bu açıkların finansmanı, parasal büyümeyi hızlandırmış ve reel faiz oranlarının artmasına neden olmuştur.

Son gelişmeler, Türkiye'nin yukarıda sözü edilen sorunların çözümünde ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Türkiye, bu kronik yüksek enflasyonun, ekonominin sürdürülebilir yüksek bir büyüme çizgisine oturmasını ve küresel ekonomiye entegre olmasını engellediği gerçeğinin bilincindedir.

Bu iddialı enflasyonla mücadele programı üç sütun üzerine oturtulmuştur.

- Önceden hazırlığı yapılmış mali düzenleme
- Tutarlı gelir politikalarıyla desteklenmiş önceden ilan edilen döviz kuru taahhüdü ve
- Yapısal reformlar

Bu program dört alanda gerçekleştirilecek yapısal reformlarla desteklenmiştir: Bunlar, **bankacılık sektörü, sosyal güvenlik, tarım reformu ve kamu finansmanı** dır.

Bankaların mali sistemin asli oyuncularını olduğu ve uluslararası bankacılık faaliyetlerine katıldıkları bir ortamda, bankacılık sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, AB direktifleri ve BIS ilkeleri doğrultusunda bankacılık denetim sisteminin hem kalitesini, hem de etkinliğini artırıcı önlemler almayı sürdürmektedir.

Bankaların denetimini ve mali yapılarını güçlendirme yönünde yapılan en köklü değişiklik, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK)** oluşturulmasıdır.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, olabildiğince bağımsız bir para politikasını izlemiştir. **Merkez Bankası'nın birinci önceliği**, mali istikrar yerine fiyat istikrarının sağlanmasına kaydırılmıştır. Para politikası uygulaması ile ilgili olarak, Merkez Bankası'nın temel destekleri **şeffaflığı, hesap verebilmesi ve sürprizlere yer vermemesidir.** Merkez Bankası her zaman geleceğe bakan bir yaklaşımı tercih etmiştir.

Ekonomisi giderek önem kazanan ve dünya ülkeleri ile yakın ilişkileri olan Türkiye'nin dünyadaki kaynakların etkin dağılımına katkıda bulunabilmesi açısından iç piyasalarını iyileştirmesi çok büyük önem taşımaktadır. Bu düşünceyle, güçlü ekonomik temeller oluşturmak için, yapısal reformları ve enflasyonla mücadele programımızı uygulamayı kararlılıkla sürdüreceğiz.

Son düşünceler

Konuşmamın son bölümünde, daha güçlü ve sağlıklı bir küresel mali sistem ve dünya ekonomisi oluştururken nelerin önem taşıdığı konusunda bir kaç söz söylemek istiyorum.

Süregelmekte olan küreselleşme süreci ile birlikte bilgi teknolojisindeki devrim, gelecekte de devam edecek gibi görünmektedir. Bu eğilimin bir sonucu da, rekabetin küresel düzeyde yoğunlaşmasıdır. Bu eğilimden yararlanmak için dünyadaki tüm ülkelerin olumlu yönde tepki vermeleri gerekmektedir.

Mali sistemlerin tek tek sağlıklı olması, uluslararası mali sistemin bir bütün olarak esnekliğini açıkça etkileyecektir. Çabalarımızı, uluslararası sermaye akımlarının değişkenliğini ve bulaşma riskini en aza indirerek daha sağlıklı bir küresel ortam yaratma yönünde yoğunlaştırmalıyız.

Bankacılık sistemlerinin daha etkin denetimi ve gözetimi, uluslararası bankacılığın en önemli güncel konusu olup, denetime ilişkin yapılan son değişikliklerle, “**kurallara dayalı**” denetim yönteminden “**risk-odaklı**” denetime geçilmektedir.

Ayrıca, özellikle gözetim yetkilileri arasında işbirliği eksikliği nedeniyle, mali piyasaların küreselleşmesi sınır ötesi işlemlerin denetiminde güçlükler yol açmıştır. Ancak son yıllarda, ülkelerarası sorunların çözümüne ve işbirliğinin artırılmasına gereken önem verilmeye başlanmıştır.

Ülkelerin küresel mali sisteme entegre olma ve küreselleşmenin gereklerini yerine getirme konusundaki başarıları, ulusal ve

uluslararası kurumlar arasında gerçekleşecek yakın işbirliğine bağlı olacaktır. Bugün, küreselleşmeden henüz yararlanamayan ülkeler vardır. Bu ülkeler için, küresel ekonomiye giden yolda bir çok engel bulunmaktadır.

Giderek küreselleşen dünya ekonomisinde mali istikrar, ancak uluslararası standartların yerine getirilmesi, ve piyasaların rekabetçi, profesyonel ve şeffaf bir şekilde işlemesiyle sağlanabilecektir.

Sağlıklı ve etkin bir küresel bankacılık sistemine geçmede denetlemeye ve düzenlemeye ilişkin yapının güçlendirilmesi evrensel bir hedef olmalıdır. Bu anlamda, bugüne kadar Basel Komitesi, FSI; Finansal Forum vb. tarafından yapılmış olan çalışmalar, kural ve standartların uluslararası uyumu sürecinde yenilikçi ve yapıcı olarak değerlendirilmelidir.

Etkin bir denetim ile birlikte geçmiş deneyimlerin ve tüm mikro ve makro düzeydeki göstergelerin çok-boyutlu incelenmesi, küreselleşmenin getireceği zorlukların üstesinden gelme yollarını bulmamızda bize yardımcı olacaktır. Bugün burada bulunduğumuz platform benzeri çalışmaların, küreselleşmenin getireceği sorunlara anında ve doğru olarak çözüm bulabilmemiz için yeni fikirler ve yollar geliştirmemizde bize yardımcı olacağına kesinlikle inanıyorum.

Çözümleri mali sektöre getirdiğimiz düzenlemelerde aramalıyız. Bu düzenlemelerin uygulamada boşluklar yaratmayacak ve aşırı risk almayı engelleyecek şekilde yapılması için çaba göstermeliyiz. Ayrıca sistemimizin yenilikleri ve büyümeyi teşvik edecek ölçüde liberal olmasını sağlamalıyız.

Yeni yüzyılda;

- küreselleşmenin ekonomiler ve özellikle finansal sistemler için ne anlama geldiğini,
- kamu ve düzenleyici ve denetleyici otoriteler olarak, küreselleşmenin getireceği sorunlarla nasıl başedeceğimizi,

çok iyi ortaya koymamız halinde, küreselleşmenin getireceği zorlukları yenebileceğimiz kanısındayım:

Küreselleşmenin yararlarını, sürece katılan tüm taraflara ancak bu şekilde ulaştırabileceğimiz düşüncesindeyim. Sağlıklı bir küresel mali ortam oluşturmak için fırsatları iyi değerlendirmeliyiz. Önümüzde çok büyük zorluklar olmakla birlikte, bu zorlukların üstesinden gelme yolları da çok açık bir şekilde önümüzde durmaktadır. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.